

Seleucia

Sayı XIV - 2024

Olba Kazısı Serisi

Seleucia XIV

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, belirtilen yazım kurallarına uygunsayınlanı, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia yayınına devretmiş sayılır. Seleucia kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı IV - 2014'den itibaren TR Dizin Ulakbim'de ve 2021'den itibaren Erih Plus'ta taranmaktadır.

<http://www.seleuciadergisi.com>

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Fikret Yeğül
Murat Özyıldırım (Baş Editör)
Yavuz Yeğün

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe
Prof. Dr. Gülgün Koroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Harun Taşkiran
Prof. Dr. Mehmet Tekocak
Prof. Dr. Ceren Ünal
Prof. Dr. Fikret K. Yeğül
Prof. Dr. Ayşe Fatma Erol
Doç. Dr. Erkan Alkaç
Doç. Dr. Sabri Arıcı
Doç. Dr. Fiğen Çevirici Coşkun
Doç. Dr. Merih Erek
Doç. Dr. Kasım Oyarçın
Doç. Dr. Fikret Özbay
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Doç. Dr. Muammer Ulutürk
Doç. Dr. Yavuz Yeğün
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat Özgen
Dr. Vujadin Ivanisevic
Dr. Murat Özyıldırım

Seleucia
Olba Kazısı Serisi
Sayı: XIV
Yıl: 2024

ISSN: 2148-4120
ISBN: 978-625-6925-52-6

Yazışma Adresi

Dr. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü, 33343 Mersin - Türkiye.
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E-posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Yayının Adı: Seleucia (Dergi)

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın

Yayın Şekli: Yıllık - Türkçe ve İngilizce.

Yayın Sahibi: Bilgin Kültür Sanat Org. Yay. Bas.
Dağ. Paz. Gıd. İnş. San ve Tic. Ltd. Şti. adına
Engin Devrez

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Engin Devrez

Yayının İdare Adresi: Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.
Selanik 2 Cad. 64/13, Karadeniz İşhanı 3. Kat
Kızılay - Ankara
Tel: 0312 419 85 67
Sertifika no: 20193
www.bilginyayinevi.com
E - posta: bilginkultursanat@gmail.com

Baskı

Dijital Baskı Merkezi (Osman Sami Solak)
İvedikköy Mh. 1492. Cd. Yenimahalle / AN-
KARA
Tel: 0533 577 6514
Matbaa Sertifika No: 70810

Teknik Düzenleme

Arş. Gör. Burak Erdem

Dağıtım

Selanik 2 Cad. 64/13, Karadeniz İşhanı 3. Kat
Kızılay - Ankara
Tel: 0312 419 85 67

Seleucia | Sayı XIV | Mayıs 2024

A Comment on the Two Mold-Blown Glass Vessels from Anatolia: Christian Affiliations in Roman Imperial Glass

Anadolu Buluntusu Kalıba Üfleme İki Cam Vazo Konusunda Bir Yorum: Roma İmparatorluk Dönemi Camcılığında Hristiyanlıkla İlgili Çağrışımlar
Emel Erten – Güven Sevencan
11

Isaura Territoriumu'ndan Yeni Bir Yazıt
A New Inscription From Isaura's Territorium
Osman Doğanay - Murat Aydaş
23

2017-2019 Lebedos Yüzey Araştırmalarında Ele Geçen Siyah Firnisli Attika Seramikleri
Attic Black-Glazed Pottery from Lebedos Discovered During Archaeological Surveys from 2017 to 2019
Figen Çevirici-Coşkun
31

Ahlat Müzesi'nden Bir Grup Urartu Eseri
A Group of Urartian Artifacts from Ahlat Museum
Bilcan Gökçe - Mikail Ercek - İlhan Kılıç
65

Sinop Balatlar Kilisesi Kazılarında Ele Geçen Herakleia Pontika Amphora Buluntuları
Heracleia Pontica Amphorae from Sinop Balatlar Church Excavations
Gülseren Kan Şahin – Ebru Batmaz
85

Yeni Arkeolojik Araştırmalar Işığında Avanos ve Çevresi: Geç Hellenistik Dönemden Geç Antik Çağ'a
Avanos and its Environs in the Light of Recent Archaeological Research: From the Late Hellenistic Period to Late Antiquity
Handan Yıldızhan
119

Trade Relations of Tarsus in the Light of Amphora Finds: From Roman Imperial Period to Late Antiquity
Amphoralar Işığında Tarsus'un Ticari İlişkileri: Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Çağlar
Erkan Alkaç
149

British Museum'da Bulunan Phryg Başlıklı ve Yaşmaklı Bir Büst
The Bust with Phrygian Cap and Yashmak in the British Museum
Meral Hakman
167

Eminler Höyük Erken Tunç Çağı III Seramik Buluntuları ve MÖ III. Binyıl Sonlarında Karaman Ovası
Eminler Höyük Early Bronze Age III Pottery and Karaman Plain at the End of the 3rd Millennium BC
Yalçın Kamış – Tuğçe Şener
187

A Stamped Rhodian Amphora from the British Museum: A New Eponym-Fabricant Couple
British Museum'dan Müburlü Bir Rhodos Amphorası: Yeni Bir Yönetici-Üretici Çifti
Erkan Alkaç – Handegül Canlı
217

Sisan Höyük'ten Hellenistik ve Roma Dönemi Seramikleri
Hellenistic and Roman Pottery from Sisan Höyük
Hatice Körsulu – Cemile Gültekin
229

Koloe (İzmir-Kiraz) Buluntusu Roma Heykeltıraşlık Eserleri Üzerine Yorumlar
Comments on the Roman Sculpture from Koloe (Kiraz - İzmir)
Ali Özkan
273

Büyük Deller Hellenistik Dönem Seramikleri Üzerine Ön Değerlendirmeler
Preliminary Analysis of the Hellenistic Pottery from Büyük Deller
Burcu Tüysüz - Işıl Demirtaş - Pınar Çaylı
297

Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nden Bir Grup Pişmiş Toprak Unguentarium
A Group of Terracotta Unguentaria from Akşehir Nasreddin Hodja Archaeology and Ethnography Museum
Nizam Abay – Cüneyt Öz
329

PRAEFATIO

Seleucia'nın 2024 yılı, XIV. sayısını okurlarımıza sunmaktan ve bu sayıda da seçkin arkeolojik çalışmalara yer vermekten dolayı gurur ve mutluluk duymaktayız.

Seramik çalışmalarının ağırlıklı olduğu bu sayımızda özellikle de Orta Anadolu seramik buluntuları konusundaki çalışmalara yoğunluklu olarak yer verilmektedir. Cappadocia'daki Aksaray Büyük Deller kazısı ile Lycaonia bölgesindeki Karaman Sisan Höyük kazısı seramiklerine ilişkin makalelerin yanında Karaman Eminler Höyük araştırmalarında tespit edilen Erken Tunç Çağı III seramik buluntularına ilişkin çalışma bölge tarihinin çok daha erken evrelerini yansıtmakta; MÖ üçüncü binyıl sonlarında Karaman Ovası yerleşimleri konusunda aydınlatıcı bilgiler sunmaktadır. Yine Orta Anadolu arkeolojisini aydınlatan verileri içeren bir makale de Cappadocia'da Avanos ve çevresinde yapılan yüzey araştırmalarının sonuçlarını okuyucularımıza sunmaktadır. Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi koleksiyonunda yer alan bir grup pişmiş toprak unguentarium'un ele alındığı çalışmada incelenen eserlerin birçoğu her ne kadar müzeye satın alma ve zoralık yolu ile ulaşılmış olsalar da bunların bir kısmının Akşehir'de ele geçmiş olması, karşılaştırmalar yapma imkanını vermekte ve bölgenin MÖ birinci yüzyıl ortaları ile MS ikinci yüzyıl arasındaki tarihine ışık tutmaktadır.

Bu sayıda sadece Orta Anadolu değil, diğer bölgelerinden gelen seramikler konusundaki çalışmalara da yer verilmektedir. Tarsus buluntusu Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Çağ amphoraları bağlamında kentin diğer bölge ve merkezlerle kurduğu geniş ilişki ağı ile ilgili sonuçlara ulaşılmakta; Batı Anadolu seramik çalışmaları ise Lebedos yüzey araştırmalarında ele geçen siyah firnisli Attika seramikleri ile temsil edilmektedir. Karadeniz bölgesi arkeolojisini yansıtan bir seramik çalışması "Sinop Balatlar Kilisesi Kazılarında Ele Geçen Herakleia Pontika Amphora Buluntuları" başlığını taşımaktadır. British Museum koleksiyonundaki mühürlü bir Rhodos amphorasından yola çıkılarak, Hellenistik Dönem'deki yönetici-üretici bağlantısı konusuna yaklaşımlar getirilen çalışmanın da okuyucularımızın ilgisini çekeceğini ümit etmekteyiz.

Seleucia'nın XIV. sayısında heykeltıraşlık çalışmalara da yer almaktadır. Bunlardan ilki, Tire Müzesi'nde bulunan İzmir-Kiraz (Koloe) buluntusu Roma heykeltıraşlık eserlerine ilişkindir. Bunların kökenlerinin Philadelphia heykel üretim merkezine dayandığı önerilmektedir. British Museum'da bulunan Phryg başlıklı ve yaşmaklı

büst ayrıntılı olarak değerlendirildikten sonra eserde bir kadının betimlenmekte olduğu ve bunun bir Parthia personifikasyonu olduğu önerisinde bulunmaktadır.

Bu sayıda cam çalışmalarına ilişkin tek makalede Anadolu buluntusu olan ve kalıba üfleme tekniğinde yapılmış iki cam vazoyorumlanmakta ve bunların Hıristiyanlıkla ilgili olan çağrışımları ele alınmaktadır.

“Isaura Territorium’undan Yeni bir Yazıt” başlıklı makalede bir Pers adı olarak değerlendirilen Sisiphernes’in yer aldığı Roma İmparatorluk Dönemi heykel kaidesi üzerindeki yazıt tanıtılmaktadır. Doğu Anadolu’nun Demir Çağı’nı yansıtan bir çalışma olarak “Ahlat Müzesi’nden Bir Grup Urartu Eseri” başlıklı makalenin araştırmacılara çeşitli malzeme grupları üzerinde yaptıkları çalışmalarda fayda sağlayacağını düşünüyoruz.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Dr. Murat Özyıldırım (Baş Editör)

Doç. Dr. Yavuz Yeğin

PREFACE

In Seleucia's 2024 issue we are proud and happy to present many distinguished archaeological studies. This issue focuses mainly on pottery studies, particularly on the finds from Central Anatolia such as the material from Aksaray Büyük Deller excavations in Cappadocia or Karaman Sisan Höyük excavations in Lycaonia. Early Bronze Age III pottery discovered in Karaman Eminler Höyük provides data on much earlier phases of the history of the Karaman Plain providing enlightening information about the Karaman Plain in the late third millennium BC. Another illuminating article on the archeology of Central Anatolia presents to our readers the results of the surface surveys carried out in Avanos and its surroundings in Cappadocia. Although many of the terracotta unguentaria studied in another article in the collection of Akşehir Nasreddin Hoca Archeology and Ethnography Museum reached the museum through purchase and confiscation, the fact that some of them were recovered in Akşehir makes it possible to make comparisons and sheds light on the settlement history of the region between the mid-first century BC and the second century AD.

This issue includes studies on pottery not only from Central Anatolia but also from other regions. The study on the Roman Imperial and Late Antique amphorae found in Tarsus reveals the wide network of relationships established by the city with other regions and centers. Western Anatolian finds are represented by an article on the black glazed Attic pottery found in the Lebedos surface surveys and Black Sea region by another study on the Heracleia Pontica amphorae discovered in Sinop Balatlar Church Excavations. We hope that the study, which approaches the issue of the manager-producer connection in the Hellenistic Period, based on a sealed Rhodian amphora in the British Museum collection, will attract the attention of our readers.

This issue also includes articles on ancient sculptures. The first example is related to the Roman sculptural pieces found in Izmir-Kiraz (Koloë) now in the collection of Tire Museum. It is suggested that they are the works of sculpture production center in Philadelphia. After a detailed evaluation of the bust with Phrygian cap and yashmak (veil) in the British Museum, it is suggested that the work depicts a woman and is a Parthia personification.

The only article on glass is a comment on two Roman mold-blown glass vessels found in Anatolian findspots and with possible Christian connotations.

The inscription on the Roman Imperial Period statue base mentioning Sisiphernes, which is considered a Persian name, is introduced in another article. As a study reflecting the Iron Age of Eastern Anatolia, we think that the article titled “A Group of Urartian Artifacts from the Ahlat Museum” will benefit researchers in their studies on various material groups.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Dr. Murat Özyıldırım (Editor in Chief)

Assoc. Prof. Dr. Yavuz Yeğın

Olba Kazısı Serisi

Seleucia

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto baş harfleri büyük harf, metin ve kaynakça 10 punto, dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Sayfa sayısı, kaynakça dâhil en çok on sayfa olmalıdır. Müze, kazı, yüzey araştırması malzemelerinin yayın izinleri, makale ile birlikte yollanmalıdır. Kitap tanıtımları, üç sayfayı geçmemelidir. Çalışmada ara başlık varsa bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında, 9 punto, iki yüz sözcüğü geçmemelidir. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir. Doktora ve yüksek lisans tezlerinden oluşturulan makaleler, yayına kabul edilmemektedir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır. Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Levha sayısı her makalede 10 adet ile kısıtlıdır.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

Olba Excavations Series

Seleucia

Scope

Seleucia is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. Seleucia features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. The number of pages of each article should not be longer than ten pages, including the bibliography. If the study is on some material/materials from a museum or an excavation, the permission for publication should be submitted together with the article. The book reviews should not be longer than three pages. If there are sub-titles, the headings should be written bold with small letters. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the heading of the article, should be size of 9 points and minimum count of words should be 200. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”. The articles produced out of master’s theses or doctoral dissertations will not be accepted for publication.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows: Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given. The number of figures for each article is limited to 10.

A Comment on the Two Mold-Blown Glass Vessels from Anatolia: Christian Affiliations in Roman Imperial Glass

Emel Erten* – Güven Sevencan**

Abstract

Two glass vessels from Anatolian findspots are interesting as they not only demonstrate the presence of Anatolia within the larger geographical distribution of certain mold-blown glass types but also reflect Christianity's impact on Roman glass vessels. Both the beaker with an inscription of a phrase taken from the New Testament found in a tomb in the necropolis at Smintheion and the head-flask discovered in a tomb at Seleucia at Calycadnum with a chi-rho monogram at the bottom have Christian connotations.

The beaker from Smintheion belongs to a group dated to the first century AD and can be regarded as one of the earliest glass objects displaying the penetration of Christian tradition into the Roman culture and daily life. The phrase is surely a secular invitation for a dinner or meeting but its roots directly reflect the impact of the new religion.

The head-flask from Seleucia is dated much later than our first example and belongs to the second half of the third and the second half of the fourth century AD. Although the child's face on two sides of the flask was interpreted as being Eros or infant Dionysus (purely pagan figures), the chi-rho monogram at the bottom could easily be one of the earliest applications of it as a Christian symbol on artifacts after its first use by the soldiers of Constantine the Great in the Battle of Milvian Bridge in 312 AD. Therefore, the mold-blown flask- with its pagan and Christian connotations- can easily be interpreted as an excellent representative of the transition from paganism to Christianity in the Roman world.

Keywords: Roman glass, mold-blown vessels, glass vessels with inscriptions, chi-rho monogram, head-flasks.

* Prof. Dr. Emel Erten, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Yenimahalle, Ankara - Türkiye. E-posta: aemelerten@gmail.com, Orcid no: 0000-0002-3295-3610.

** Güven Sevencan, KUDEB Uzmanı, Arkeolog, (ma), TC Altındağ Belediyesi, Koruma, Uygulama ve Denetim Bürosu (KUDEB) Şefliği, Hacettepe Mahallesi, Salaş Sokak: 4/1, Altındağ/Ankara – Türkiye. E-posta: guvensevencan@gmail.com, Orcid no: 0009-0003-4580-8716.

Anadolu Buluntusu Kalıba Üfleme İki Cam Vazo Konusunda Bir Yorum: Roma İmparatorluk Dönemi Camcılığında Hıristiyanlıkla İlgili Çağrışımlar

Öz

Anadolu'daki buluntu yerlerinde ele geçen iki cam vazo, tanımlanmış kalıba üfleme tiplerin gösterdikleri geniş coğrafi dağılım içinde Anadolu'nun yerini göstermesi bakımından olduğu kadar Roma cam vazolarına yansıyan Hıristiyan çağrışımlarını yansıtmaları bakımından önem taşırlar. Bu çalışmada ele alınan vazolardan ilki, Smintheion nekropolis'inde bulunan ve üzerindeki yazıtta Yeni Ahit, Matta İncil'inden alınan bir ifadenin yer aldığı bardak; ikincisi ise Seleucia ad Calycadnum'daki bir mezarda bulunan ve alt kısmında chi-rho monogramına yer verilen insan başı biçimli şişedir. Her ikisi de Hıristiyanlıkla ilgili çağrışımlara sahip bulunmaktadır. Smintheion buluntusu olan cam bardak MS birinci yüzyıla ait bulunmakta ve Roma kültürüne ve günlük yaşamına Hıristiyan geleneğinin nüfuz edişini yansıtan en erken tarihli cam yapıtlardan birisi olarak değerlendirilmesi mümkün görünmektedir. Üzerindeki yazıtta yer alan ifade Yeni Ahit'ten alınmış olmakla birlikte, tümüyle din dışı, yemeğe veya toplantıya davet özelliği taşıyan bir söylem niteliği bir söylem niteliği taşır. Ancak, bunun kökenlerinin o zamanlar yeni ortaya çıkan Hıristiyanlıkla ilgili çağrışımlara sahip olduğu da kuşkusuzdur. İlk örnekten daha geç tarihli olan Seleucia ad Calycadnum buluntusu şişeyi MS üçüncü yüzyılın ikinci yarısı ile dördüncü yüzyılın ikinci yarısı arasındaki döneme tarihlemek olasıdır. Her ne kadar şişenin iki tarafında betimlenen insan başı çocuk Dionysos olarak tanımlanmakta ise de; bu tümüyle Pagan figür ile aynı eser üzerinde yer alan chi-rho monogramı, ilk kez Milvius Köprüsü Savaşında (MS 312) Büyük Constantinus'un askerleri tarafından kullanıldığı düşünülen bir Hıristiyanlık simgesidir. Bu durumda, pagan ve Hıristiyan çağrışımlara sahip bu şişe, Roma dünyasında paganizmden Hıristiyanlığa geçiş sürecini yansıtan güzel bir örnek olarak ele alınmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Roma camcılığı, kalıba üfleme vazolar, yazıtlı cam vazolar, khi-rho monogramı, insan başı biçimli cam vazolar.

Introduction

It is possible to trace the three-century long transition from paganism to Christianity following the impact of the latter on Roman objects. Two examples of such an exercise, glass vessels from recorded findspots in Anatolia which are in fact products of Roman glassmaking but having Christian affiliations are the focus of this study.

As is well known, after the invention of glass blowing in the Eastern Mediterranean at the end of first century BC, blown vessels soon spread out in the Roman world and by the first century AD, blowing glass became one of the major Roman industries or it was "transformed from a local Syro-Palestinian craft to an empire-wide enterprise" as noted by E. M. Stern¹. In addition to the large-scale production of "free-blown" glass vessels throughout the Empire;

1 Stern 1999, 442.

another glass blowing technique, “mold-blowing”, made it possible to create the vessel form and decoration all at once. Although there is a certain recognition that the invention of free-blowing preceded mold-blowing, the exact date of the development of mold-blowing technique in the first century AD is still much debated². It is generally accepted that the technique was first practiced in the Eastern Mediterranean but soon carried to the West by several craftsmen, some of them known by name, such as Ennion³, Aristetas, Iason, Meges, including a female glass blower named Neikais⁴.

The shape and ornaments of mold-blown vessels have standardized combinations which can be classified in certain groups⁵. Certain vessel types carry the variation of a specific decoration scheme; such as bowls having inscribed *tabula ansatae*, small bottles with surrounding panels of fruits or vessels, head-flasks, miniature transport amphorae with horizontal ridges, date-shaped bottles, or beakers with almond-shaped knots, etc.

Glass Beaker from the Necropolis of Smintheion in Troas

In this study, the first glass vessel we shall discuss is a glass beaker from a tomb in Fthe necropolis of Smintheion in Troas⁶ which was previously published by Ç. Gençler Güray without any specific evaluation either on the vessel itself or about the tomb context in which the vessel was found⁷ (**Fig. 1**). According to the unpublished thesis by the same author, the beaker was made of cobalt-blue glass, has a height of 5.7 cm and the diameter of rim is 6.4 cm. The continuous frieze around the body bears the inscription of ΕΥΦΡΑΙΟΥ – ΕΦΩ ΠΑΠΕΥ⁸.

The Smintheion glass beaker is certainly a member of this well-defined group having a large distribution either with recorded or unknown findspots including one beaker from Smyrna, (**Fig. 2**) now in Berlin or others from Italy, Greece (Athenian Agora, Antikyra, Phocis), Cyprus, France, North Africa (Tunis), Syria⁹, Beirut or Kerch, Georgia (Berezan), Panticapaeum, Loo near Sochi in the Black Sea region as well as the examples without provenances kept in private or museum collections¹⁰. Therefore, this beaker from Smintheion can be added that long list. Although the production center of these vessels remains uncertain,

2 For the discussion on the date of invention and origins of mold-blowing see: Stern 1995, 65-69; Price 2014, 56-75; Lightfoot 2014, 21-27.

3 For a detailed study on Ennion see: Lightfoot 2014.

4 Stern 1997, 129-132.

5 The earliest classification of mold-blown vessels was made by D. B. Harden: Harden 1935, 163-186.

6 There is no publication on the evaluation on the tomb contexts of this necropolis. The Turkish translation of the Greek inscription on the vessel is not correct.

7 Gençler Güray 2013, 131-132.

8 Gençler 2000, 33, 61-62, cat. no.62.

9 The vessel was attributed to the Syro-Palestinian region but found at Pizzighettone near Cremona in Italy: Stern 1995, 97-98, cat. No.1.

10 Harden 1935, 174-175; Stern 1995, 98,

Eastern Mediterranean coast can be suggested because the region was known to be the area where the technique of mold-blowing originated from and applied widely.

The detailed studies made by R. Harris and D. B. Harden as early as 1927 and 1935 on the mold-blown glasses with inscriptions reveal that the vessels bearing the inscription (ΕΥΦΡΑΙΟΥ – ΕΦΩ ΠΑΡΕΥ) were one of the major groups. Those vessels were classified by D. B. Harden as Group G-I with rounded rim, concave lip, and ovoid body. The inscription takes part on a continuous frieze around the body at the vessel's largest diameter, blown into a tripartite mold¹¹.

The beakers of Hardens's Group G-I belong to the first century AD, typical products of Early Imperial period but it is interesting that the inscription on these vessels (ΕΥΦΡΑΙΟΥ – ΕΦΩ ΠΑΡΕΥ) is a shortened form of a phrase from the New Testament (Matthew XXVI.50) translated as "Friend, do what you came to do" or "My friend, go ahead and do what you have come for!"¹². Those were the words of Christ, calling Judas who betrayed him as a "friend" and inviting him to talk. Although it was first suggested that the vessels carrying this inscription were directly used at the last supper (holy grail)¹³ (**Fig. 3**), it is certainly unlikely; just a romantic approach - something like naming the glass unguentaria as tear drop containers! The interpretation of the inscription as a phrase of exhortation at regular meals or dinners of its time is plausible¹⁴ but, a phrase taken directly from the Bible cannot be something having no connection with Christianity. The phrase is surely a secular acclamation but its roots directly reflect the impact of Christianity in the Roman world. It reveals the Christian presence in a society where pagan and Christian culture co-existed and reflects the early penetration of Christian tradition into the Roman glass industry in the Eastern Mediterranean as well as a certain demand for those products due to their wide distribution in the Roman world confirmed by archaeological evidence.

Head-Flask from a Tomb in Seleucia ad Calycadnum in Rough Cilicia

The salvage excavations carried out by Silifke Museum in 1982 in Pazarkaşı district of Silifke (Seleucia ad Calycadnum) revealed a rock-cut chamber tomb yielding sixteen glass vessels including a mold-blown head-flask¹⁵ (**Fig. 4-5-6**). The glass head-flask from Pazarkaşı tomb chamber was made of dark yellow glass with brown waves which is considered to have been produced by blowing from chunks¹⁶ (**Fig. 5**). It has a height of 8 cm. and belongs to the well-defined group of mold-blown double head-shaped glass vessels, considered one of typical eastern Mediterranean types with infant faces, full cheeks and knobby hair as described

11 Harden 1935, 173-174.

12 <https://www.bibleref.com/Matthew/26/Matthew-26-50.html>, 17.03.2024

13 Harris 1926, 1268; Harris 1927, 286-295.

14 Stern 1995, 97.

15 Erten 2008, 127-134; Erten 2013, 44-45; Erten 2018, 22-25, cat. no.3.

16 Stern 2012, 33-45.

and classified as “Type A – Series 3” by E. M. Stern¹⁷. It seems that the type had a large geographical distribution¹⁸ including the findspots in Anatolia such as a very similar glass head-flask was found at Gözlükule excavations in Tarsus in a tomb context, not far from Seleucia¹⁹ and another from a tomb in Apameia²⁰.

The Pazarkaşı head-flask bears a chi-rho monogram at base. A similar example of the type with chi-rho monogram at base was found in Karanis, Egypt (**Fig. 7**). The monogram was interpreted as a possible maker’s mark and a list of other specimens bearing various forms of chi-rho monograms was given in the publication²¹. Another example of the same vessel type with chi-rho monogram (interpreted as a religious symbol) and without a given findspot is in the collection of Israel Museum in Jerusalem (**Fig. 8-9**)²². Although it had been stated that the chi-rho monogram did not appear in Near Eastern contexts before the mid fourth century AD, it was used on Armenian, Parthian, or Jewish coins as early as the first century AD²³. Therefore, it seems possible to suggest that the monogram on the glass head-flasks can be one of the earliest uses of the symbol in the third or fourth century AD.

Compared with the glass beaker from Smintheion, we have much more information about the tomb context in which those glass vessels were found. According to the excavation records, two coins reported to be discovered in the tomb, one belonging to Licinius (308-324 AD) and the other Constantine (307-337). Further research of the Silifke Museum’s inventory documents showed that in addition to these two coins, others belonging to the reigns of Severus Alexander (222-235 AD), Gordianus (238 AD), Aurelianus (270-275 AD), Probus (276-282 AD), Diocletianus (284-305 AD) and Valentinianus (364-375 AD) were among the finds of Pazarkaşı excavations, confirming a date from the second half of the third century to the second half of the fourth century AD²⁴. As well as the coins, terracotta lamps and vessels, bronzes (a mirror, an oinochoe, a ring, a buckle) and gold jewelry (earrings) are the other finds from the tomb context belonging to the same date²⁵.

Conclusion

The above-mentioned glass vessels that came from the findspots in Anatolia are important for having indisputable Christian connections. As it is well known, purely Roman objects or buildings formed a medium of display for early Christian symbols, such as “ichthys” (fish),

17 Stern 1995, 210-211.

18 For recorded examples of the type see: Stern 1995, 233.

19 Goldman 1950, 402, no.26.

20 Abadie Reynal – Bucak 1999, 271-287.

21 Harden 1936, 214, no.629, n.1. Harden states that the chi-rho monograms have different eastern and western varieties.

22 Israeli -Mevorah 2000, 205.

23 Stern 1995, 211.

24 Erten 2018, 15-16.

25 Erten 2013, 41-51, res. 5; Erten 2018, 12-17.

an early sign of the presence of Christians at some place or medium. A phrase from the New Testament on a purely Roman object (the glass beaker from Smintheion) could equally represent the presence of Christians as well as its regular use as a grave gift. Therefore, we can easily consider the early impact of Christianity in the first century AD in Troas, one of the regions visited by St Paul. It is interesting to note that a very similar glass beaker bearing the same inscription was recorded as a find from Smyrna (**Fig. 2**) which suggests a plausible export of similar mold-blown glass vessels (may well be the products of the same workshop) from eastern Mediterranean to the western coast of Anatolia.

Literally, the date given for the earliest use of chi-rho monogram (labarum) is the fourth century AD when it was designed as a military standard by Constantine the Great after the emperor's "vision of cross shaped trophy in the heavens at mid-day" as described by Eusebius of Caesarea (*Vita Constant.* 1.XXVIII.2). Lactantius, writing a few decades earlier than Eusebius, mentions Constantine's dream just before the Battle of Milvian Bridge (312 AD) when the soldiers carry the shields bearing chi-rho monogram (*de Mortibus Persecutorum* 44.5-6). After the monogram became a Christian symbol, it soon started to be an ornamental element used on several media such as pottery²⁶, sarcophagi as well as glass.

Compared with the beaker from Smintheion, the glass head-flask from Seleucia ad Calycadnum belongs to a later date, marking the transition from paganism to Christianity in the Roman world. As we mentioned before, according to the coin finds, the date of the tomb where the head-flask was discovered is some time in the third or fourth century AD. Therefore, the head-flask with chi-rho monogram can be interpreted as an earlier application of the Christian symbol on glass. Although the child's face on two sides of the flask was interpreted as Eros or infant Dionysus²⁷, a purely pagan figure; the chi-rho monogram at the bottom could easily be one of the earliest applications of the symbol on Roman objects. The flask can be regarded as an object connecting the pagan and Christian traditions.

Considering the life and miracles of St. Thecla in Seleucia ad Calycadnum in the first century AD and its being the residence for the Council meeting held in 359 AD (Twin Councils of Arimini and Seleucia) – a contemporary event with Pazarkaşı tomb where the head-flask was found- we can figure out the strong impact of Christianity at the town.

It was suggested that the mold-blown vessels that have travelled long distances from their production center were personal possessions or gifts rather than trade objects²⁸. The glass head-flask in the collection of Israel Museum was also interpreted as one of "eulogia" (blessing) vessels used as containers for bringing holy substances after pilgrimages. At this point, we can remember Egeria, the woman traveler who made a pilgrimage to the Holy Land in fourth century AD and came to Cilicia and visited the mound at Seleucia ad

26 For the use of chi-rho monogram on Late Roman African Red Slip Ware see: Hayes 1972, 228, 271-273, 287.

27 Stern 1995, 233.

28 Price 1991, 72.

A Comment on the Two Mold-Blown Glass Vessels from Anatolia:
Christian Affiliations in Roman Imperial Glass

Calycadnum where St. Thecla lived. According to her diary, she meets her friend Marthana who is a nun at St. Thecla's sanctuary²⁹. We can imagine that Egeria might have brought some souvenirs from Holy Land to Cilicia, including glass vessels like the head-flask with the chi-rho monogram at base.

²⁹ Wilkinson 1981.

Fig. 1- Glass mold-blown beaker from the Necropolis of Smintheion (After Gençler Güray 2013, 132, fig.4).

Fig. 2- Glass mold-blown beaker with inscription from Smyrna (Berlin Museum) - The Illustrated London News – Dec. 25, 1926, p.1288, no.2.

IS THE HOLY GRAIL EXTANT? CUPS AS USED AT THE LAST SUPPER.

PHOTOGRAPHS BY COURTESY OF DR. J. REYNAL HARRIS.

1. OF SIMILAR TYPE TO THAT WHICH IT IS BELIEVED MAY POSSIBLY BE THE ORIGINAL HOLY GRAIL USED AT THE LAST SUPPER: A GLASS CUP, NOW IN THE MUSEUM AT LEYDEN, BEARING AN INSCRIPTION IN GREEK (THREE VIEWS OF THE CUP).

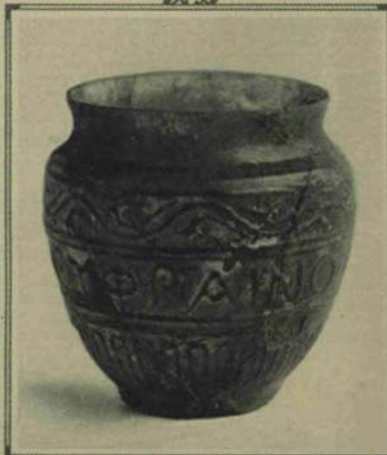
2. ALSD ALIKE TO THE "HOLY GRAIL" TYPE; ONE OF TWO SIMILAR CUPS, WITH A GREEK INSCRIPTION, IN THE MUSEUM OF BERLIN.

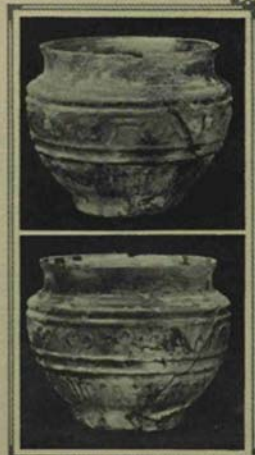
3. A KINDRED EXAMPLE OF THE "HOLY GRAIL" TYPE: THE OTHER GLASS CUP, INSCRIBED IN GREEK, NOW IN THE BERLIN MUSEUM.

4. SHOWING (BELOW) PART OF A GREEK WORD BEARING "BE OF GOOD CHEER"; A CUP NOW AT TOLEDO, OHIO.

5. THOUGHT TO BE POSSIBLY THE HOLY GRAIL ITSELF, "THE ACTUAL CUP USED BY OUR LORD"; A GLASS CUP 14 INCHES HIGH BELIEVED TO HAVE COME FROM THE CRIMEA.

6. EARLY EUDORIAN GLASS: A CUP IN THE BRITISH MUSEUM, REMOVED THITHER FROM THE SOUTH KENSINGTON MUSEUM.

The possibility that the Cup used at the Last Supper, and known in legend and poetry as the Holy Grail, may still exist, was suggested recently, in a lecture at Manchester, by Dr. J. Reynal Harris, Curator of MSS. at the John Rylands Library. Displaying the little glass cup shown in Figure 5 on this page, Dr. Harris said that, if not the actual cup used by Our Lord, or one of those used by the Disciples, it was so cognate with the table furniture that it made possible the realisation of certain incidents of the Supper and the subsequent Betrayal. This cup, he said, was thought by experts to be a Sclavonian product of the first century. Round it ran in Greek letters a docting motto—"What are you here

for? Be merry." The first phrase occurred in the account of the Betrayal (St. Matthew xxvi, 50—"Friend, wherfore art thou come?"). Six other such cups exist—two in the Berlin Museum (Figs. 2 and 3), one in the Leyden Museum (Fig. 1), one in Italy, probably from Cremona; one at Toledo, Ohio (Fig. 4), and one in the British Museum (Fig. 6). Mr. Wilfred Buckley's new book, "European Glass" (Bonn), describing Byzantine glass of 800-1200 A.D., refers to "the famous Sacro Catino, now in the cathedral of St. Lorenzo at Genoa, which fell to the share of a Genoese when the Crusaders sacked Cremona in 1101. . . . It is asserted that it is the Holy Grail used at the Last Supper."

Fig. 3- The Illustrated London News – Dec. 25, 1926 issue.

Fig. 4 – Head-Flask from Silifke – Pazarkaşı Tomb (side a)

Fig. 5- Head-Flask from Silifke – Pazarkaşı Tomb (side b)

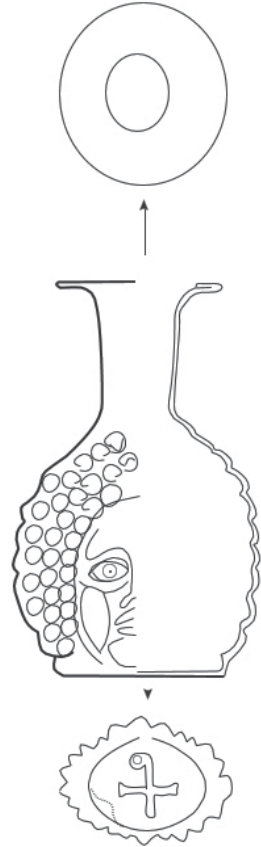

Fig. 6- Head-Flask from Silifke – Pazarkaşı Tomb (drawing)

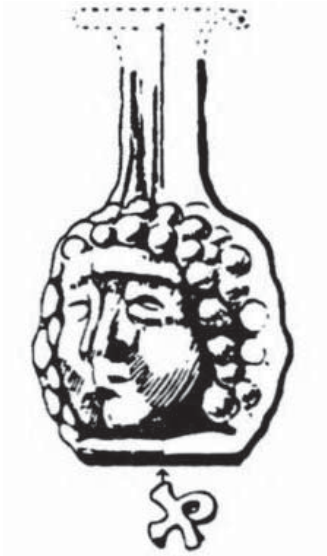

Fig. 7 – Head-Flask from Karanis, Egypt - Harden 1935, Pl. XVIII.629.

Fig. 8 – Head-Flask from Israel Museum – Israeli – Mevorah 2000, 205.

Fig. 9 – Head-Flask from Israel Museum (bottom with chi-rho monogram) – Israeli – Mevorah 2000, 205.

Bibliography

Abadie Reynal – Bıçak 1999

C. Abadie Reynal – E. Bucak, “Work at Apameia 1998”, 21. Kazı Sonuçları Toplantısı 1999, 271-287.

Erten 2008

E. Erten, “Silifke’den bir Cam Buluntu: İnsan Başı Biçimli Şişe”, III. ve IV. Arkeolojik Araştırmalar Sempozyumu, Anadolu/Anatolia, Ek Dizi, no.2/Supplement Series, nr. 2, 127-134.

Erten 2013

E. Erten, “Silifke Pazarkaşı Kaya Mezarı Cam Buluntuları”, Kaunos/Kbid Toplantıları 2 – Anadolu Antik Cam Araştırmaları Sempozyumu, 17-20. Haziran. 2010, ed. Ç. Gençler Güray, Ankara, 41-51.

Erten 2018

E. Erten, Silifke Müzesi Cam Kataloğu, Ankara.

Gençler 2000

Ç. Gençler, “Smintheion Camları” Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Unpublished thesis presented to Ankara University, Institute of Social Sciences, Department of Archaeology,

Gençler Güray 2013

Ç. Gençler Güray, “Smintheion Roma Dönemi Cam Kapları”, Apollon Smintheus’un İzinde – A. Coşkun Özgünel- Smintheion, ed. N. Özgünel, Ege Yayınları, İstanbul, 129-133.

Goldman 1950

H. Goldman, Excavations at gözlükule, Tarsus, Vol I (Text), The Hellenistic and Roman Periods, Princeton-New Jersey.

Harden 1935

D. B. Harden, “Romano-Syrian Glasses with Mould-Blown Inscriptions”, Journal of Roman Studies, Vol.25 (1935), 163-186.

Harris 1926

R. Harris, “Is the Holy Grail Extant? Cups as Used at the Last Supper”, The Illustrated London News, Dec. 25, 1926, 1268.

Harris 1927

R. Harris, “Glass Chalices of the First Century”, Bulletin of the John Rylands Library, 286-295.

Hayes 1972

J. W. Hayes, Late Roman Pottery, The British School at Rome, London.

Israeli – Mevorah 2000

Y. Israeli – D. Mevorah, *Cradle of Christianity*, The Israel Museum, Jerusalem.

Lightfoot 2014

C. S. Lightfoot, *Ennion – Master of Roman Glass*, The Metropolitan Museum of Art, New York-London.

Price 1991

J. Price, “Decorated Mould-Blown Glass Tablewares in the First Century AD”, *Roman Glass – Two Centuries of Art and Invention*, ed. M. Newby – K. Painter, Vol XII of *Occasional Papers from the Society of Antiquaries of London*, 56-75.

Stern 1995

E. M. Stern, *The Toledo Museum of Art – Roman Mold-Blown Glass – The First through Sixth Centuries*, Toledo – Ohio.

Stern 1997

E. M. Stern, “Neikais, a Woman Glassblower of the First Century AD”, *Komos: Festschrift für Thuri Lorenz zum 65. Geburtstag* (ed. G. Erath, M. Lehrer, G. Schwartz), Vienna, 129-132.

Stern 1999

E. M. Stern, “Roman Glassworking in a Cultural Context”, *American Journal of Archaeology* 103 (1999), 441-484.

Stern 2012

E. M. Stern, “Blowing Glass from Chunks instead of Molten Glass: Archaeological and Literary Evidence”, *Journal of Glass Studies* 52, 33-45.

Wilkinson 1981

J. Wilkinson, *Egeria's Travels to the Holy Land*, Ariel Pub. House, Warminster.

Seleucia | Sayı XIV | Mayıs 2024

A Comment on the Two Mold-Blown Glass Vessels from Anatolia: Christian Affiliations in Roman Imperial Glass

Anadolu Buluntusu Kalıba Üfleme İki Cam Vazo Konusunda Bir Yorum: Roma İmparatorluk Dönemi Camculuğunda Hıristiyanlıkla İlgili Çağrışımlar
Emel Erten – Güven Sevencan
11

Isaura Territoriumu'ndan Yeni Bir Yazıt
A New Inscription From Isaura's Territorium
Osman Doğanay - Murat Aydaş
23

2017-2019 Lebedos Yüzey Araştırmalarında Ele Geçen Siyah Firnisli Attika Seramikleri
Attic Black-Glazed Pottery from Lebedos Discovered During Archaeological Surveys from 2017 to 2019
Figen Çevirici-Coşkun
31

Ahlat Müzesi'nden Bir Grup Urartu Eseri
A Group of Urartian Artifacts from Ahlat Museum
Bilcan Gökce - Mikail Ercek - İlhan Kılıç
65

Sinop Balatlar Kilisesi Kazılarında Ele Geçen Herakleia Pontika Amphora Buluntuları
Heracleia Pontica Amphorae from Sinop Balatlar Church Excavations
Gülseren Kan Şahin – Ebru Batmaz
85

Yeni Arkeolojik Araştırmalar Işığında Avanos ve Çevresi: Geç Hellenistik Dönem'den Geç Antik Çağ'a
Avanos and its Environs in the Light of Recent Archaeological Research: From the Late Hellenistic Period to Late Antiquity
Handan Yıldızhan
119

Trade Relations of Tarsus in the Light of Amphora Finds: From Roman Imperial Period to Late Antiquity
Amphoralar Işığında Tarsus'un Ticari İlişkileri: Roma İmparatorluk Dönemi ve Geç Antik Çağlar
Erkan Alkaç
149

British Museum'da Bulunan Phryg Başlıklı ve Yaşmaklı Bir Büst
The Bust with Phrygian Cap and Yashmak in the British Museum
Meral Hakman
167

Eminler Höyük Erken Tunç Çağı III Seramik Buluntuları ve MÖ III. Binyıl Sonlarında Karaman Ovası
Eminler Höyük Early Bronze Age III Pottery and Karaman Plain at the End of the 3rd Millennium BC
Yalçın Kamış – Tuğçe Şener
187

A Stamped Rhodian Amphora from the British Museum: A New Eponym-Fabricant Couple
British Museum'dan Mühürlü Bir Rhodos Amphorası: Yeni Bir Yönetici-Üretici Çifti
Erkan Alkaç – Handegül Canlı
217

Sisan Höyük'ten Hellenistik ve Roma Dönemi Seramikleri
Hellenistic and Roman Pottery from Sisan Höyük
Hatice Körsulu – Cemile Gültekin
229

Koloe (İzmir-Kiraz) Buluntusu Roma Heykeltıraşlık Eserleri Üzerine Yorumlar
Comments on the Roman Sculpture from Koloe (Kiraz - İzmir)
Ali Özkan
273

Büyük Deller Hellenistik Dönem Seramikleri Üzerine Ön Değerlendirmeler
Preliminary Analysis of the Hellenistic Pottery from Büyük Deller
Burcu Tüysüz - Işıl Demirtaş - Pınar Çaylı
297

Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nden Bir Grup Pişmiş Toprak Unguentarium
A Group of Terracotta Unguentaria from Akşehir Nasreddin Hodja Archaeology and Ethnography Museum
Nizam Abay – Cüneyt Öz
329

ISSN 2148-4124

ISBN 978-625-6925-52-6

9 786256 925526

